

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ

УДК 378.147

О. А. Сорокіна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ПСИХОЛОГА: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

В статті проаналізовано проблеми підготовки психологів у вищому навчальному закладі, розглянуто психологічні засади використання інноваційних технологій в навчальному процесі.

Ключові слова: підготовка психологів, компетентність, методологічні проблеми, мотивація, технології навчання.

Криза системи професійної та загальної освіти свідчить про розрив між умовами життя, що кардинально змінилися, і освітньою системою, її цілями, видами, змістом і технологіями навчання. До найважливіших причин, що породили кризу, відносяться: зростання вимог до якості освіти; нові вимоги до викладацької діяльності; консерватизм сфери освіти та недостатня її адаптованість до потреб суспільства; необхідність формування професійного мислення, активності, самодіяльності майбутніх фахівців і т.п. [1; 5; 7].

Метою нашої статті є аналіз сучасного стану процесу підготовки психологів в процесі навчання у виші.

Освіта, орієнтована на підготовку фахівця-психолога, сьогодні стикається з різними проблемами. Особливо це стосується студентів-першокурсників, яким необхідно не лише адаптуватися до умов нового навчального середовища, а й швидко залучитися до вивчення психології, про яку вони мають досить поверхнєве уявлення.

По-перше, це методологічна проблема. Вона обумовлена особливістю психології як науки, а саме – відсутністю загальноприйнятої наукової теорії, існування різних напрямків і наукових шкіл. Першокурснику складно узгодити багатомірність психологічного знання. І це стосується не лише персонології, де єдина у своєму бутті людина виявляється мовби поділеною між різними підходами, «у веденні і компетенції яких знаходяться різні види цієї реальності: поведінка у біхевіористів, ментальні утворення — у когнітивістів, екзистенційні цінності — у гуманістичних психологів» (С.Л.Рубінштейн). Теж саме стосується і предмету психології, і психічних пізнавальних процесів, і регулятивної сфери, і проблеми здібностей. Це значно уповільнює формування цілісної професійної свідомості майбутніх фахівців.

По-друге, більшість дослідників найважливішим завданням

професійно-психологічної освіти вважають формування у студентів здатності до інтерпретації реальності в змістовних психологічних поняттях і категоріях. Мова йде не просто про вміння користуватися науковою лексикою, а про специфічне психологічне «бачення» (психологічне мислення), яке лише оформлюється у перші роки навчання. Враховуючи, що не менш важливими компонентами особистості психолога є його світогляд, культура, гуманістична й етична спрямованість та ін., важко погодитись зі значним скорочення обсягів годин з дисциплін загально-гуманістичного блоку (філософія, культурологія, релігієзнавство та ін.). На жаль, ми спостерігаємо щорічне корегування навчальних планів у бік скорочення аудиторних годин. Студенти втрачають фундаментальну базову освіту, яка завжди була основою високоосвіченого фахівця. Не можна вважати підготовку вузького спеціаліста-практика виправданою.

Ще Є.О.Клімов підреслював, що саме в процесі професійного навчання «відбувається освоєння системи основних ціннісних уявлень, що характеризують професійну спільноту, ...оволодіння спеціальними знаннями, вміннями, навичками, необхідними і важливими для майбутньої професійної діяльності, «для життя», для успішного «професійного старту». Розвиваються професійно важливі особистісні якості, структурується системи цих якостей» [2, с. 169]. Формування суб'єкта професійної діяльності припускає, що фахівець керується відповідними саме цій діяльності мотивами, здатний до самостійного цілепокладання, має засоби контролю й оцінки якості своєї професійної діяльності – здатний до професійної рефлексії. Зазначені якості необхідні будь-якому фахівцеві-професіоналові, але в сфері професій «людина-людина» вони здобувають велику значимість, оскільки засобом діяльності, її головним інструментом стає особистість фахівця.

Що стосується психологічного блоку дисциплін, то зменшення загальної кількості аудиторних занять призводить до того, що поза межами лекційного матеріалу залишаються багато психологічних проблем, які на сьогодні не мають остаточного розв'язання (поняття психічного, розвиток психіки в філогенезі, діалектика біологічного та соціального в процесі формування особистості та ін.). Існує точка зору, що ці питання є суто академічними, що не торкаються прикладної діяльності практичного психолога чи соціального педагога, але ж в процесі навчання ми намагаємось вплинути на певні світоглядні аспекти особистості, які є підвалинами сприйняття унікальності й неповторності не лише людського буття, а й життя в цілому. Точка зору, що сучасний студент має великі інформаційні ресурси, не завжди виправдовує себе, бо щоб побачити протиріччя й певну обмеженість наших знань необхідно опанувати різні підходи й напрями. Крім того, дивергентне мислення починає активно формуватися саме у юнацькому віці й спроба аналізу іноді протилежних, але таких, що не виключають одна одну теорій має, на наш погляд, не лише теоретичний, а й практичний потенціал.

Крім того, спілкування між студентом та викладачем в процесі навчання, коли останній може не лише поділитися власним досвідом

професійного зростання, а й особисто продемонструвати застосування етичних норм в процесі викладання дисципліни через обмеження часу теж скорочується.

По-третє, необхідно зауважити, що починаючи з перших днів навчання студенти стикаються з необхідністю готуватися до семінарських і практичних занять самостійно. Багаторічні спостереження засвідчують, що лише одиниці серед першокурсників здатні відразу виконувати вказівки викладача. Решта засвідчує недостатній рівень сформованості учбової діяльності: переважна більшість не вміють ставити перед собою цілі, усвідомлювати мотиви навчання в цілому, а також цілі окремих занять; не можуть ставити питання, знаходити аргументи; несформоване вміння конспектувати, реферувати і т. п.; майже не розвинене вміння аналізувати, коригувати і вдосконалювати власні пізнавальні процеси. Зрозуміло, що ситуація значно обтяжується, якщо мотивація до навчання у першокурсника є невисокою. Тоді шлях до самоосвіти як найефективнішої форми набуття знань стає довгим і тернистим.

Подолання зазначених складнощів на шляху становлення професійної картини світу у майбутніх психологів можливе вже сьогодні шляхом використання інноваційних технологій, які забезпечуватиме необхідне формування психологічного світогляду. Мова йде про конструювання освітнього процесу, який би включав умови: професійну комунікацію, творче зусилля й самостійне мислення студента у поєднанні з виваженим і компетентним супроводом викладача.

Сьогодні відбувається інтенсивний пошук і впровадження нових форм і методів навчання. Переважна більшість науковців разом з представниками прикладних галузей психології визнають, що найбільшу актуальність мають інновації у сфері вищої освіти, спрямовані на переорієнтацію цілей вищої освіти в напрямку формування особистості професіонала, її здатності до науково-технічної та інноваційної діяльності на основі соціального замовлення, на оновлення змісту освітнього процесу – уникнення описовості в навчанні, важливість формування логічного і образного мислення, акцент на практичність у навчанні шляхом формування знань, навичок та вмінь в обраній професії, а також віддання пріоритету процесу самонавчання [5; 6].

При цьому різноманітні форми активізації особистісної позиції та життєвого досвіду учасників навчання (письмові висловлювання, діалог, колективне вирішення проблемної ситуації, групова дискусія, міжгрупове співробітництво та ін.) виступають і в іншому аспекті – формуванні особистості психолога. Основними тенденціями інноваційних технологій є наступні:

- проводити навчання в інтерактивному режимі;
- підвищити інтерес студентів до дисципліни, що вивчається;
- наблизити навчання до практики повсякденного життя (шляхом формування у студентів навичок ефективної комунікації, адаптації до швидкозмінних умов життя, підвищення психологічної стійкості до стресу, навчання навичкам врегулювання конфліктів і т.д.);

— навчити прийомам одержання нового знання [5].

Отже, інтерес до різного роду нововведень обумовлений потребою досягти стійкого інтересу студентів до досліджуваного предмета, наблизити освіту до практичних потреб студентів.

Аналіз сучасних публікацій засвідчує, що головною фігурою у навчальному процесі стає сам студент, який виступає не як об'єкт, а як суб'єкт навчання. Але ця традиція не є новою для вітчизняної педагогічної психології, яка завжди була орієнтована на завдання розвитку суб'єкта навчання. Але за сучасних умов вона набула певних особливостей. Сучасна система викладання і засвоєння психологічних знань передбачає інноваційні педагогічні технології, які забезпечують його усвідомлену системну реорганізацію. Інноваційні перетворення мають наступні складові:

- особистість педагога;
- зміни структури і функцій знань, які опановуються у вишому навчальному закладі і способу організації процесу їх засвоєння;
- висунення на перший план соціальної природи будь-якого навчання і розвитку особистості, з чим пов'язана орієнтація не на індивідуальні, а на групові форми навчання, спільну діяльність, міжособистісні стосунки і взаємодію;
- відмовою від репресивної, деструктивної ролі контролю та оцінювання знань, зі зміною критеріїв оцінювання ефективності навчання і виховання [1; 5; 6].

Щодо останнього положення, вважаємо за необхідне підкреслити значне ускладнення процесу оцінювання за умов впровадження так званої Болонської системи. За нових умов необхідність оцінювати на кожному семінарському (практичному) занятті кожного студента перетворює викладача у лічильника балів. Особливо, якщо група складається з 20-25 осіб, це стає просто неможливим. Серед студентів теж утворюється атмосфера конкуренції, ажітаж щодо отриманих балів. Крім того, прискіпливе нарахування балів унеможливує застосування активних методів групової роботи, таких як диспут, мозковий штурм, імітаційні та рольові ігри, де передбачається активна групова взаємодія і взаємовплив.

Знижується також мотивація до плідної сумісної наукової роботи, складніше залучити студента до позааудиторних науково-практичних заходів, за які не нараховуються бали.

Не можна вважати доречним повсюдне застосування тестових форм контролю знань. Це обмежує розвиток мовленнєвих навичок майбутнього психолога, для якого навика змістовного та продуктивного спілкування є професійно необхідними.

Висновки:

— процес опанування студентами вищих навчальних закладів психологічними дисциплінами має певні ускладнення. Деякі з них носять об'єктивний характер, пов'язаний зі специфічністю психологічного знання (відсутність загальноприйнятої теорії, наявність наукових течій і напрямків, складністю предмета психологічної науки). Інші – обумовлені

суб'єктивними чинниками (несформованість навичок самостійної роботи, низька мотивація до навчання та ін.);

— на якість і глибину отриманих студентами психологічних знань негативно впливають адміністративні, недостатньо обгрунтовані рішення щодо скорочення аудиторних годин та надмірне зосередження на процесі оцінювання знань;

— ефективним засобом нівелювання зазначених проблем може стати впровадження інноваційних педагогічних технологій навчання, основними рисами яких є інтерактивна форма взаємодії викладача і студента (студента і студента), підвищення мотивації до дисципліни, що вивчається; наближення навчання до практики, опанування прийомами одержання нового знання.

Не зважаючи на те, що методика викладання психології досить молода галузь, вона накопичила багатий арсенал навчальних засобів і послідовно розробляє психологічне обгрунтування для його використання. Ефективність впровадження буде залежати не лише від творчого натхнення викладача, а й від закоханості у свою майбутню професію студентів.

Список використаних джерел:

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник – К.: Знання, 2005. – 486 с.
2. Климов Е. А. Введение в психологию труда: учебник для вузов. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. – 382 с.
3. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии: учеб. пособие. 3-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – 276 с.
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психология вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
5. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений.– М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 310 с.
6. Сорокина Н. Д. Инновационное обучение: сущность и содержание // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология – 2002.– № 4. – С. 159-166.

В статье проанализированы проблемы подготовки психологов в высшем учебном заведении, рассмотрено психологические основы использования инновационных технологий в учебном процессе.

Ключевые слова: подготовка психологов, компетентность, методологические проблемы, мотивация, технологии обучения.

The article analyzes the problem of training of psychologists at the university, considered the psychological basis of the use of innovative technologies in the educational process.

Key words: training of psychologists, competence, methodological problems, motivation, learning technology.